

УДК 334.012.64

О.С. Хачатурян, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Регіональні аспекти розвитку малого підприємництва в Україні на сучасному етапі

Проаналізовано стан і роль малого підприємництва в соціально-економічному розвитку регіонів. Наведені кількісні та якісні результати діяльності малих підприємств. Визначено головні чинники розвитку малого підприємництва в регіональному аспекті. Підкреслено провідне значення створення сприятливих умов для залучення в сферу малого підприємництва незайнятого населення.

мале підприємство, підприємництво, регіональна політика, зайнятість

Мале підприємництво відіграє особливо важливу роль у соціально-економічному розвитку регіонів. Воно є одним з найвагоміших чинників забезпечення економічного зростання в регіонах, підвищення зайнятості та рівня доходів населення та поповнення місцевих бюджетів [1].

Визначаючими в цій сфері є Закон України від 19 жовтня 2000 року №2063-III «Про державну підтримку малого підприємництва», Закон України від 21 грудня 2000 року №2157-III «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні», Закон України від 12 січня 2005 року №2322-IV «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення правового захисту громадян та запровадження механізмів реалізації конституційних прав громадян на підприємницьку діяльність, особисту недоторканість, безпеку, повагу до гідності особи, правову допомогу, захист)», а також Укази Президента України від 3 липня 1998 року №727/98 «Про спрощену систему оподаткування, обміну та звітності суб'єктів малого підприємництва», від 23 липня 1998 року №817/98 «Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності», від 12 травня 1998 року №456/98 «Про державну підтримку малого підприємництва», від 12 травня 2005 року №779/2005 «Про лібералізацію підприємницької діяльності та державну підтримку підприємництва», від 25 травня 2000 року №721/2000 «Питання Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва». Крім того, у Законі України «Про державну підтримку малого підприємництва» законодавчо визначені правові принципи державної підтримки суб'єктів малого підприємництва незалежно від форми власності та окреслена роль і місце програм розвитку малого підприємництва.

У розробку проблематики, пов'язаної з питанням розвитку малого підприємництва, значний внесок зробили представники сучасної вітчизняної науки О. Барановський, З. Варналій, Л. Воротіна, М. Долішній, С. Злупко, С. Мочерний, А. Немченко, Т. Немченко та інші.

Однак, ряд регіональних аспектів розвитку малого підприємництва, що стосуються його ефективного розвитку, залишаються в недостатній мірі дослідженими та висвітленими в економічній літературі.

Метою статті є проведення аналізу сучасних регіональних тенденцій розвитку малого підприємництва та розробка заходів, спрямованих на підвищення рівня зайнятості населення в даному секторі економіки.

Порівняння темпів приросту кількості малих підприємств за останні роки по кожному регіону окремо свідчить про те, що десять регіонів (37%) у 2006 році збільшили темпи приросту в порівнянні з досягнутими за попередні роки (Автономна

Республіка Крим, Львівська, Волинська, Дніпропетровська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Сумська та Черкаська області). Інші 17 регіонів у 2006 році мають зниження своїх власних досягнень щодо темпів приросту кількості малих підприємств.

Позитивна тенденція до зростання кількості малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення спостерігається майже в усіх регіонах України, крім Донецької, Закарпатської, Луганської, Рівненської, Херсонської, Івано-Франківської областей і м. Севастополя. У середньому по Україні цей показник дорівнює 66 одиницям, що на три одиниці більше в порівнянні з 2005 роком. Проте це зростання зумовлене не тільки збільшенням кількості малих підприємств, але й скороченням чисельності наявного населення в Україні, що в 2006 році становило 283,5 тис. осіб.

Негативною тенденцією є те, що при загальному збільшенні кількості малих підприємств протягом останніх років спостерігається зменшення основних показників їх розвитку (табл. 1).

Таблиця 1– Основні показники розвитку малих підприємств

Роки	Кількість малих підприємств, одиниць	Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	Середньорічна кількість зайнятих працівників на малих підприємствах, тис. осіб	Частка малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції, робіт, послуг
2000	217930	44	1730,4	8,1
2001	233607	48	1818,7	7,1
2002	253791	53	1932,1	6,7
2003	272741	57	2052,2	6,6
2004	283398	60	1978,8	5,3
2005	295109	63	1890,4	5,5
2006	307398	66	1816,6	4,8

Продовження таблиці 1

Роки	Середньорічна кількість найманих працівників на малих підприємствах, тис. осіб	Частка найманих працівників на малих підприємствах у загальній кількості найманих працівників на підприємствах – суб'єктах підприємництва	Середня кількість зайнятих працівників на одному малому підприємстві, осіб
2000	1709,8	15,1	7,94
2001	1807,6	17,1	7,79
2002	1918,5	18,9	7,61
2003	2034,2	20,9	7,52
2004	1928,0	20,2	6,98
2005	1834,2	19,6	6,41
2006	1746,0	19,0	5,91

Динаміка чисельності малих підприємств в Україні свідчить про уповільнення розвитку сектору малого бізнесу, а в порівнянні з країнами ЄС вона явно недостатня. Так, на 1000 українців припадає 6 одиниць малих підприємств, тоді як у країнах-членах ЄС – не менше 30.

Частка малих підприємств у 2006р. в Україні в загальній кількості підприємств по країні складає 85,3%. За цим показником нашу країну можна порівняти з часткою мікропідприємств у країнах ЄС, де вони складають біля 90% від загального числа підприємств.

Незважаючи на значні кількісні переваги в чисельності, малі підприємства ще не повною мірою виконують відведену їм ролі провідного сектора ринкової економіки. Про це свідчить порівняння основних економічних показників господарської діяльності в 2006 році малих підприємств з великими та середніми.

Повільно зменшується і без того надто незначна питома вага обсягів реалізованої продукції (робіт, послуг) малими підприємствами в загальному обсязі по економіці України: 4,8% - частка малих підприємств (тоді як у країнах-членів ЄС – до 63-67%), 26,6% - великих і 68,6% - середніх за 2006 рік.

Середньомісячна заробітна плата одного найманого працівника на малому підприємстві в 2006 році становила 545,63 грн., на середньому підприємстві – 898,53 грн. (у 1,65 рази більше) та на великому підприємстві – 1379,87 грн. (у 2,53 рази більше).

Фінансовий результат від діяльності малих підприємств на протязі 2001-2006 років має збитковий характер, тоді як на великих і середніх підприємствах у цілому маємо прибуткове сальдо.

Серед великої кількості факторів, які негативно впливають на конкурентоспроможність підприємств, особливо вирізняються три, а саме: інвестиційний клімат є далеким від того рівня, що потрібен для швидкої модернізації економіки; ринкові інституції (інфраструктура підтримки) є здебільшого слабкими, оскільки зруйновані традиційні зв'язки між дослідницькими установами та виробництвом; головні супровідні галузі, зокрема фінансовий сектор і інформаційно-комунікаційна технологія, поки що не змогли відіграти свою посередницьку та супровідну роль у сприянні інноваційній діяльності та інвестиціям.

Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів» (ст. 7) з метою стимулювання розвитку депресивних територій передбачено вжиття конкретних державних заходів, серед яких надання державної підтримки, у тому числі фінансової, малим підприємствам, сприяння формуванню об'єктів інфраструктури розвитку підприємництва, таких як бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні та консалтингові центри, венчурні фонди тощо, а також сприяння зайнятості населення.

Не зважаючи на стабільне щорічне збільшення кількості малих підприємств, показники, що характеризують зайнятість населення в секторі малого підприємництва, починаючи з 2003 року мають стійку тенденцію до зниження.

Так, у 2006 році в порівнянні з 2005 роком відбулося зменшення на малих підприємствах середньорічної кількості зайнятих працівників на 11,32%, середньорічної кількості найманих працівників – на 14,17%, частки найманих працівників у загальній кількості найманих працівників на підприємствах – суб'єктах підприємництва – на 9,09%, середньої кількості зайнятих працівників на одному малому підприємстві – на 21,41%.

Наведені дані щодо суттєвого зниження рівня зайнятості населення на малих підприємствах свідчать про незадовільний стан розвитку малого підприємництва, що є результатом недостатньо ефективної державної та регіональної політики сприяння розвитку малого підприємництва. Скорочення чисельності зайнятих у малому підприємстві викликане недовірою та упередженим ставленням до даного сегменту економіки країни з боку як потенційних підприємців, так і потенційних найманих працівників малих підприємств, а також невпевненістю у стабільному майбутньому малих підприємств як їх працівників, так і власників і засновників малих підприємств, що виражається у небажанні розширювати сфери діяльності, впроваджувати інновації, залучати інвестиції та створювати нові робочі місця.

Негативні тенденції у сфері зайнятості на малих підприємствах також безпосередньо пов'язані з низькою матеріальною забезпеченістю працівників малих

підприємств, відсутністю на малих підприємствах чітко діючої системи підвищення кваліфікації, підготовки та перепідготовки працівників і їх соціального захисту, невідповідними умовами праці та існуючим на малих підприємствах моральним, психологічним і етичним кліматом.

Таким чином, можна зазначити, що не дивлячись на деякі успіхи в розвитку малого підприємництва в цілому по Україні, загальний рівень сектору ще недостатній з точки зору вимог раціональної ринкової економіки держави, й вимагає подальшої підтримки держави в законодавчому та економічному плані з метою скорішої інтеграції до Європейського Союзу та підвищення добробуту населення через розвиток приватної ініціативи.

На сьогодні головними чинниками розвитку малого підприємництва в регіональному аспекті є відповідні нормативно-правове поле та інституційно-інфраструктурна база в регіонах. Успішний подальший розвиток малого підприємництва вимагає формування та здійснення відповідної ефективної та гнучкої регіональної політики, котру необхідно розглядати як один з найбільш пріоритетних напрямів діяльності місцевих органів влади щодо забезпечення динамічного соціально-економічного розвитку територій. Важливість врахування регіональних особливостей при виробленні політики підтримки підприємництва пов'язана з тим, що воно переважно зорієнтоване на місцеві ринки, а також допомагає задіяти підприємницький потенціал як вагомий ресурс регіонального розвитку. При цьому слід усвідомлювати, що регіональна політика розвитку підприємництва передбачає чітко опрацьовану в законодавчому аспекті практичну діяльність центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в усіх регіонах країни, спрямовану на створення необхідного комплексу соціальних, економічних, науково-технологічних, морально-психологічних умов розвитку підприємництва.

Взаємодія місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з підприємцями має забезпечуватися шляхом сприяння формуванню громадських колегій і координаційних рад з питань розвитку малого підприємництва та залучення до участі в формуванні та реалізації державної політики регіональних і галузевих об'єднань підприємців.

Головним інструментом державної політики підтримки малого підприємництва на місцях виступають регіональні програми розвитку малого підприємництва.

Регіональні програми спрямовуються на комплексне вирішення питань розвитку та підтримки малого підприємництва в межах повноважень місцевих органів влади, а саме: вдосконалення нормативно-правової бази; зменшення податкового тиску насамперед на підприємства, що здійснюють свою діяльність у сфері виробництва та науки; впровадження системи фінансово-кредитної та ресурсної підтримки суб'єктів малого підприємництва, в тому числі створення регіональних гарантійно-кредитних установ, фондів сприяння розвитку малого підприємництва; сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого підприємництва.

Досвід реалізації регіональних програм впродовж 2006 року дає можливість виявити головні перешкоди в розвитку підприємництва на регіональному рівні та визначити найбільш продуктивні напрями діяльності регіональних органів влади з формування сприятливого підприємницького клімату на відповідних територіях [2, 3]. До таких напрямів належить:

- фінансово-кредитна інвестиційна підтримка;
- фінансове забезпечення регіональних програм;
- впорядкування нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності;
- стимулювання розвитку малого підприємництва на місцевому рівні;

- ресурсне забезпечення;
- удосконалення інфраструктури підтримки малого підприємництва;
- соціально-спрямовані заходи та підготовка кадрів для підприємництва.

Таким чином, виходячи з потреб сьогодення підтримка малого підприємництва на місцях, на нашу думку, має розглядатись під кутом створення сприятливих умов для залучення в цю сферу незайнятого населення, що може бути забезпечено (при наявності економічного росту як на макро-, так і на мікроекономічному рівні) реалізацією конкретних соціально спрямованих заходів, які впливають на ефективність зайнятості в сфері малого підприємництва:

- створення державою умов для росту зайнятості в сфері малого підприємництва;
- розвиток мотивації до накопичення в зайнятих у сфері малого підприємництва;
- державна та регіональна підтримка зі створення союзів, асоціацій підприємців на основі спільних інтересів, з їх лобювання на різних рівнях влади, з обміну досвідом, зі створення нового продукту;
- регіональне вирівнювання умов розвитку зайнятості в сфері малого підприємництва;
- зростання інвестиційної привабливості малого підприємництва;
- удосконалення законодавства про мале підприємництво; виокремлення напрямів і розробка конкретних рекомендацій з підвищення ефективності зайнятості в сфері малого підприємництва.

Список літератури

1. Концепція державної регіональної політики: Указ Президента України, 25 травня 2001 року.
2. www.dkrp.gov.ua – Узагальнений звіт про виконання заходів регіональних програм розвитку малого підприємництва на 2005-2006 роки (за 2005 рік).
3. www.dkrp.gov.ua – Експрес-довідка про хід виконання заходів регіональних програм розвитку малого підприємництва на 2005-2006 роки (за результатами 9 місяців 2006 року).

Проанализировано состояние и роль малого предпринимательства в социально-экономическом развитии регионов. Приведены количественные и качественные результаты деятельности малых предприятий. Определенно главные факторы развития малого предпринимательства в региональном аспекте. Подчеркнуто ведущее значение создания благоприятных условий для привлечения в сферу малого предпринимательства незанятого населения.

Consisting and role of small enterprise is analyzed of socio-economic development of regions. The quantitative and high-quality results of activity of small enterprises are resulted. Certainly main factors of development of small enterprise in a regional aspect. Underlined leading value of creation of favorable terms for bringing in the sphere of small enterprise of unoccupied population.